

Skoleforhold i Nørre-Nebel under den tyske besættelse 1940-45

Af forhv. skolebestyrer Poul Quesel

1. Befrielsen

Den 4. maj 1945 blev den tyske besættelse af Danmark ophævet efter meddelelse herom fra general Montgomerys hovedkvarter ved Lyneburg.

Vi modtog meddelelsen herom over den danske radioudsendelse fra England, og lidt efter at befrielsesbudskabet havde lydt, var gader og veje befolket med glade, råbende og syngende mennesker. Vel noget helt enestående på vore breddegrader. Der blev tændt lys i de hidtil mørklagte vinduer, og jubelen bredte sig, folk samledes og drøftede situationen og freden – det længe ventede og nu pludselig indtrufne, der næsten var uforståeligt. Det var på en måde ikke muligt at leve op til det skete, som man gerne ville og dermed give udtryk for de følelser, der fyldte èn.

Dagen efter – den 5. maj – blev så dagen, hvor fredens indtræden fejredes, og sådan har det været siden, med flag og taler, mest på de runde dage. Dog selve dagen, den 5. maj 1985, siger nok ikke meget til de mange, der ikke oplevede den 5. maj 1945, og det er jo i dag en mindre del af befolkningen.

Men lad mig opridsе noget om baggrunden for den vældige lettelse og befrielse, budskabet om krigens ophør lige ved vor grænse, var for os alle.

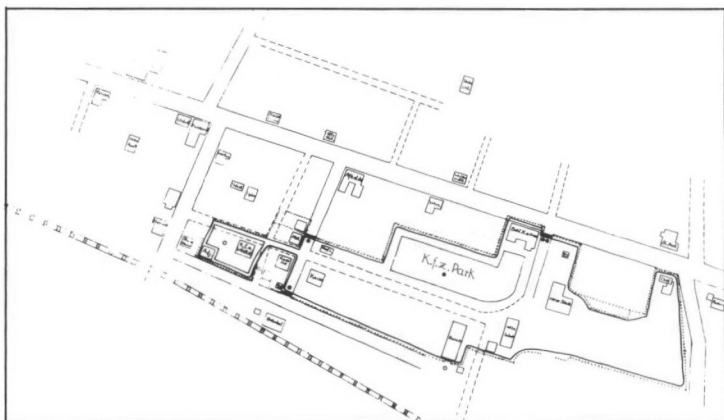
Baggrunden var jo »de fem forbandede år« under den tyske besættelse af landet, der fandt sted den 9. april 1940, efter at Den anden Verdenskrig var brudt ud den 1. sep-

tember 1939 med tyskernes indmarch i Polen og den efterfølgende krigserklæring fra England og Frankrig, der var allierede med Polen.

Selvom vi ikke var direkte indblandet i krigshandlingerne så tidligt, var der de første dage dog alvorlige vanskeligheder for den danske befolkning. Først med tvangssituationer fra Værnemagtens side, såsom mørklægning og kørselsbegrænsninger, dernæst med varemangel, rationeringer af mad, tøj og brændsel, senere med terror og sabotagehandlinger. Ingen led vel sult, men eftervirkningerne af mangel på dagligvarer varede dog længe, og jeg har som medlem af sognerådet uddelt brændselsmærker og petroleumsmærker så sent som i 1950, altså fem år efter krigens ophør.

Her på skolerne i Nørre-Nebel og på egnen var situationen den 5. maj 1945 omtrent denne:

Der var lazaret og radiostation i den nye skolebygning, undervisningslokaler i den gamle bygning, men den 3. maj var der strøet halm på gulvet i yderligere to skolestuer, hvor vi skulle have en deling soldater fra den tyske »Volksturm« indkvarteret. De kom dog aldrig. Der var opført en barak på ca. halvtreds meter parallelt med den gamle bygning i ca. tyve meters afstand. (Se vedføjede tyske kortskitse). Der var en art kommandocentral i villa »Hytten« ved jernbanestationen, og fire fem ejendomme i nabolaget var inddraget til forskellige militære formål og ryddet for deres beboere. Depot for beklædning og håndvåben i det gamle forsamlingshus, soldater i alle huse og i barakker, opført i byen og den nære omegn. Pigtrådsafspærringer rundt om Anlægget, som var en art garageanlæg med militærkøretøjer, der kørtes ned i gravede forsænkninger, så de var beskyttet mod beskydning og sprængstykker fra bombenedslag. Der var opsat bom ved landevejen med skildvagt, der skulle påse, at kun folk med ærinde på skolerne og i kirken kunne passere uden »Ausweis«. Skolestue i »Cafeen« i Bredgade, i vor dagligstue, i præstegårdens konfirmandstue og på mejeriets kontor. Toggangen var stærkt nedskåret og upålidelig, det samme gjaldt for rute-

Tysk kortskitse over det »militære« område i Nørre-Nebel med den gamle og den nye skolebygning og en barak nederst til højre. (Fra C.P. Jensen: Modstandskamp i Vestjylland, 1985, s. 10).

bilkørslen. Cyklerne var uden dæk og slanger. Et særtog, kaldet »Piraten« med civilarbejdere fra Esbjerg til Nymindegab kørte hver dag i de sidste måneder 1944-45, og skoleeleverne rejste ofte med dette tog hjem, når det kørte før det normale tog, der tit var stærkt forsinket.

I dagene omkring den 1. maj fulgte vi nøje med i radioudsendelserne fra England for at følge krigsbegivenhederne og de allieredes fremrykning gennem Tyskland.

Vi var klar over, at dagen for afslutningen var nær, men om den skulle ske inden panservognene nåede Danmark eller før, det var det store spørgsmål, og der var vist mange, der i natstilheden lyttede efter kanontorden og panserlarm fra syd.

Vi så nu også Hagekorsflaget på halv stang på de tyske flagstænger, for nu var meddelelsen om »Førerens« død i Berlin nået frem.

Den 2. maj blev jernbanebroen ved Hyllerslev sprængt i luften af danske sabotører, og den 3. maj blev skoletøget beskydt, formentlig af engelske jagere.

Den 4. maj om morgenen sagde jeg ved morgensangen til eleverne: »Kom i morgen, hvis der er fred; men er der stadig krig, så bliv hjemme!«

Så fulgte fredsbudskabet om aftenen den 4. maj, og den 5. om morgenen kom næsten alle eleverne.

Vi sang morgensang og befrielsessange i klasserne, og nu foreslog nogle af eleverne, at vi skulle holde flaghejsning uden for skolen. Det havde i længere tid været forbudt at flage med Dannebrog. Det skulle nu ske, ved at vi hentede vor egen flagstang, som tyskerne havde taget på et eller andet tidspunkt og flyttet ned til vagten ved Bredgade. Vi mente, at det var en god ide, og nogle store drenge skulle hente skovle og spader og hente flagstangen, medens vi andre gik ned gennem byen og sang og vinkede til folk, der så på. Det var et festligt optog, men da vi på tilbagevejen kom til bommen og vagtposten ved forsamlingshuset, blev vi standset, hvad vi aldrig var blevet før. Samtidigt hørte vi heftigt skænderi oppe ved den nærmeste bygning. Her var det en berygtet SS-officer, der råbte op, og jeg hørte ordene: »Warum schiessen Sie doch nicht!« Jeg fremviste hurtigt mit »Ausweis« og løb op til gruppen af soldater og skoleelever. Det viste sig så, at det var dette med, at vi ville hente flagstangen, der havde bragt SS-manden i effekt, da han netop var kommet forbi. Jeg forklarede, at det var vor egen flagstang, vi ville flytte tilbage til stedet, hvorfra tyskerne havde taget den. Et par værnemagtsofficerer kom til, og det lykkedes at berolige SS-manden, der dog fik lejlighed til at fremføre, at når han nægtede at lade os flytte flagstangen, så var det fordi, den lige havde båret Hagekorsflaget til påmindelse og i ærbødighed ved Førerens død. Det tog vi til efterretning og var glade for, at Niels ikke var blevet skudt! – eller vagten!

Vi måtte derefter tage til takke med en lægte, der blev stukket ud af et vindue, og fra den holdt vi så flaghejsning, og vi sang flagsangen, medens Dannebrog gled til tops under stor opmærksomhed fra de omkringstående soldater.

Derefter samledes vi i kirken, hvor vi sang et par salmer, og jeg talte om vor taknemlighed for freden, men også om at bruge denne fred på den rette måde, blandt andet ved at undgå, at had blev en følelse, vi gav for megen næring i de kommende dage, selv om der havde været visse handlinger og personer, vi måske havde næret uvilje imod, og vi ikke kunne sympatisere med. Vi burde netop lade freden råde!

Således endte en mærkelig skoledag, men nu var »Friedeskæmperne« på patrulje på gaderne og soldaterne i kvarter.

2. Krigsudbruddet

Lad mig nu gå noget tættere ind på, hvad vi oplevede gennem årene, og hvilken betydning krigsårene fik for skolegangen her i Nørre-Nebel.

Måske særlig set ud fra Realskolens vinduer, for det var her, jeg havde mit arbejde, og eleverne kom for størstedelens vedkommende udefra, så netop trafikken spillede en stor rolle for skolegangen.

Vi havde påbegyndt undervisningen på den nye Nørre-Nebel Realskole den 17. august 1939, så krigsudbruddet den 1. september samme år var ikke uden opmærksomhed fra vor side.

Det varede heller ikke mange dage, før vi oplevede indskrænkninger i togtrafikken, der medførte ændringer i vor timeplan, da vi som nævnt havde en del togelever. Der lempedes dog noget straks efter, men vor normale timeplan kom til at ligge fra 9.10 til 14.45 indtil 15. januar 1940, derefter atter forringelse, dårligst var det i en periode, da eftermiddagstoget først kørte mod Varde kl. 18.45, hvilket medførte, at vi havde »læsestue« til kl. 18.30 med elever, der ikke kunne cykle hjem.

Fra Lunde, Outrup og Henne kunne man dog cykle til skole i Nørre-Nebel. Vejret var imidlertid ikke det bedste. Den 12. februar 1940: frost i 30 dage, laveste temperatur -25.5 grader, ikke målt siden 1893. Senere laveste temperatur denne vinter -29 grader.

Sneboldkamp i den kolde vinter 1940.

Toggangen blev noget bedre, da man fandt på, at de benzindrevne motorvogne kunne køre på generatorgas, fremstillet af træ. Det medførte, at toggangen i lang tid blev tålelig med et motortog hveranden dag og en »slæber« de øvrige dage; men den sidste var meget upålidelig med hensyn til at holde tiden, dels på grund af meget gods, dels på grund af dårligt brændsel i form af tørv og brunkul, så det kneb at holde trykket på damplokomotiverne.

3. Besættelsen

Så fulgte den 9. april 1940. Tyskerne besatte Danmark.

Ved morgensangen den dag var det blege ansigter og fugtige øjne, der var vendt mod mig. Vi sang: »Vor Gud han er så fast en borg« – »– og tage de vort liv, gods ære barn og viv, lad fare i Guds navn, dem bringer det ej gavn«. Mærkeligt, at denne tyske salme kunne sige os noget på dette tidspunkt. Men det kunne den jo. Jeg talte derefter om, at nu var Danmark besat af den tyske våben-

Klar til cykeltur til Letbæk mølle 1940.

magt efter i tusind år at have været et frit land. Jeg opfordrede også til, at vi nu besindede os på sammenhold og på det at være dansk i arv og i tid.

Søndag den 28. april 1940 blev 75 tyske soldater indkvarteret på Afholdshotellet i Nørre-Nebel, og nu begyndte vanskelighederne at være tæt på. Vi havde hidtil kun mærket den reducerede toggang, mørklægningen og forbrugsindskrænkningerne af forskellig art.

Men dog først efter den 10. maj 1940, da tyskerne overskred den hollandske, belgiske, luxemburgske og den franske grænse og åbnede en front mod vest på 250 km, først da var den »Stille krig« forbi.

I skolen holdt vi dog oprykningsprøver og afslutning med en cykletur til Letbæk Mølle. (Beskedent!)

Iøvrigt fortsatte skolegangen normalt – sådan da!

Den 21. december holdt vi julefest. Et klasseværelse var smukt pyntet, og skønt pladsen var kneben, kunne vi underholde hinanden med sang, musik, sketches og chokoladebord, juleevangeliet og julesalmer.

Fra 1. oktober havde skolegangen atter været 9.15-14.35 med week-end om lørdagen kl. 12.30. Vi holdt jo skole alle ugens seks hverdage. Dog havde vi en del »læsestuer« og ekstratimer med elever, der enten blev forsinket på grund af trafikforstyrrelser eller måtte gå før tiden på visse dage af hensyn til f. eks. rutebilforbindelser.

Den 12. maj 1941 begyndte eksamen, d.v.s. skriftlig eksamen hos os som over hele landet med dansk stil, hvorefter fulgte regning, aritmetik, geometri og engelsk. Det var kravene til præliminæreksamen. Hver dag fra 8.00 til 12.00. Derefter fulgte mundtlig eksamen i otte fag, og p.g.a. toggangen lå dagene med eksamen næsten oven i hinanden, hveranden dag kl. 7 og de øvrige kl. 12, så det var temmelig stramt. Men alt forløb fint. Vi havde afslutningsfest på Afholdshotellet efter kirkegang kl. 14. Ved afslutningsfesten talte skolebestyrer Futtrup, Grindsted. (Senere seminarieførstander i Jelling). Festen sluttede med bal. Så livet gik sin gang, hvilket også ses af, at borgerforeningen holdt sommerfest i Anlægget med opførelse af syngespillet »Molboerne«. Kredsforeningen og Landboforeningen var medarrangører. Der var fortsat teater nu og da på Kjærs Hotel. Der holdtes møder, aftenskole og studiekredse, og på Outrup Hotel talte formanden for Dansk Ungdomssamvirke professor Hal Koch.

Og for skolens vedkommende forløb dagene efter sæd-vane med arbejde, men også afvekslende med film, foredrag og de traditionelle småfester ved juletid og fastelavn.

Det kunne måske være værd her at opholde sig et øjeblik og indføje en parentes. Ved julefesten fortalte en elev, Lars, om jul under andre himmelstrøg, og det samme havde lærer Ejvind Jensen (senere rektor for Statens HF-kursus i København) fortalt om året før. Ejvind Jensen havde været i Østen med ØKs skib »Danmark« (dengang Danmarks største). Lars Larsen fortalte nu om, hvorledes han havde sejlet med samme skib og oplevet dets forlis ved Skotlands kyst 12. januar 1940. Nogen tid efter var han gået i land og fik arbejde ved opbrydningen af Nørre-

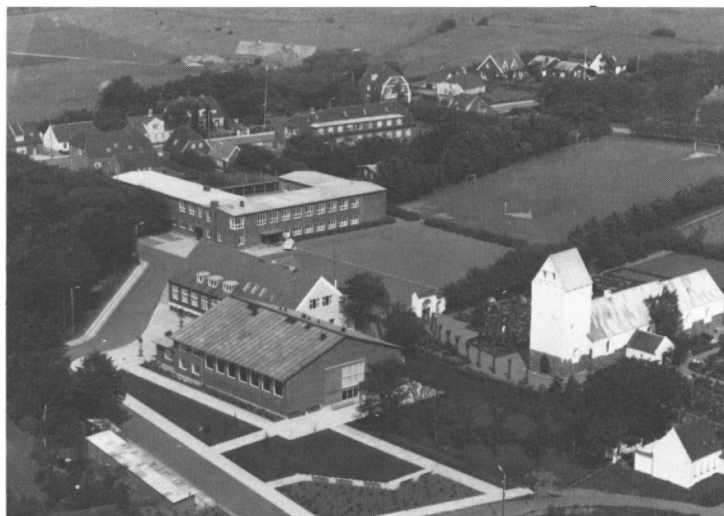
Nørre-Nebel Realskole ca. 1950.

Nebel-Tarmbanens skinnelegeme. Men netop her kom han ud for et luftangreb fra engelske flyvere, og han mistede det ene ben april 1941. Efter udskrivningen fra sygehuset blev Lars Larsen elev på Nørre-Nebel Realskole og senere student, jurist og advokat.

Den 22. juni 1941 var tyskerne gået ind i Sovjetrusland, kæmpede nu på to fronter og kravene til »baglandet« skærpedes.

For nu at vende tilbage til skolens liv, da skete der det, at den tyske værnemagt forår 1942 forlangte af kommunen, at der stilledes lokaler til rådighed for indkvartering af soldater, og sognerådet førte forhandlinger med førstelærer Clausen og mig om, hvad vi skulle gøre, og vi enedes da om at tilbyde den gamle skolebygning til brug for formålet og flytte al undervisning over på den nye skolebygning, for at skåne den for ramponering så længe som muligt. Den havde på dette tidspunkt kun været i brug i to år.

Til at begynde med enedes vi om, at Realskolen skulle have undervisning om formiddagen og kommuneskolen

Luftfoto af skolerne i Nørre-Nebel (1964). I forgrunden ses Realskolen, i baggrunden kommuneskolen («Den nye skole»). På kortskitsen s. 603 benævnt »alte Schule« og »neue Schule«.

om eftermiddagen a.h.t. toggangen. Vi delte med andre ord tiden imellem os; men snart fandt vi ud af, at det var bedre at dele lokalerne mellem de to skoler, og Realskolen fik skolekøkkenet, sløjdlokalet, fysiklokalet og det dertil hørende lokale med samlinger, og her holdt vi så til fra april 1942 til hen på året 1944.

Vi flyttede med alt rørligt gods, både løst og nagelfast, for vi var klar over, at vi fik i alle tilfælde kun de nøgne vægge tilbage, når vi atter kunne flytte ind i vore egne lokaler.

Her holdt vi så eksamen i 1942, stadig efter de stramme regler for eksamenskommissionen.

Onsdag den 8. juli 1942 holdt vi skoleafslutning på samme vis som sidste år. Denne gang med skolebestyrer Hans I. Hansen, Nørre-Åby som taler. (Den senere undervisningsinspektør for mellem- og realskolerne).

Undervisningen fortsatte efter sommerferien 1942 med

Der graves pansergrave syd for Nørre-Nebel i 1944.

fire klaser, og nu havde vi fået eksamensret, så eleverne kunne gå op til eksamen med begrænset pensum, og vi kunne lægge vor egen eksamensplan med passende mellemrum mellem de enkelte fag ved den mundtlige eksamen, ligesom vi kunne udtage nogle af censorerne selv.

Censor i det sidste fag, engelsk, ved eksamen 1943 var undervisningsinspektør Bjørneboe, og jeg husker, at vi efter eksamen tog med en lejet hyrevogn på gengas til Nymindegab for at se, hvorledes der så ud ved havet.

Det var en tur, der gjorde stærkt indtryk på Bjørneboe, idet vi fra Nymindegab by måtte køre mellem pigtråd og »spanske ryttere«, kun vejen alene var tilladt til færdsel, ikke klitterne. Her byggedes bunkers ved Vestvolden, krigens største bygningsværk, radartårn og kanonstillinger. Vi passerede jernbanen til Nymindegablejren og ligeledes linjen til flakstillingen ved havet.

Bjørneboe var bleg og fåmælt, da vi kom tilbage til

Nørre-Nebel igen, hvor vi skulle have en kop kaffe, inden han skulle rejse hjem til København. Det han havde set, havde rystet ham, sagde han. Han lavede dog op, da han fik en lille flæskesteg og en tøjsnor med hjem!

Jeg nævner dette træk for at give et indtryk af vore omgivelser på dette tidspunkt i 1943.

Afslutningen på skoleåret 1942/43 holdtes på Kjærs Hotel, for Afholdshotellet var taget til indkvartering. Det skiftede stadig med forskellige kompagnier og antallet af soldater og de forskellige officers krav til antal og kvalitet af de beslaglagte lokaliteter.

Og skoleåret 1943/44 gik også sin jævne gang om end under skiftende ydre forhold, idet vi atter flyttede tilbage til vore egne lokaler, der stod endnu om end med ramponerede vægge og flossede gulve. Lokalerne blev sat i brugelig stand. Der var kommet et nyt regiment med nye opgaver, og nu forlangte man den nye skolebygning til militært brug.

Vi blev lovet erstatning for slid og mangler ved de nu afleverede lokaler, og vi fik endog en anvisning på et økonomikontor i Ølgod, men vi fik aldrig nogen erstatning.

En helt anden sag var, at vi nu ikke havde så mange lokaler til disposition, som vi havde haft i den nye bygning. Derfor måtte vi rykke ud i byen med nogle klasser. Kommuneskolen havde en klasse i præstegårdens konfirmandstue og en anden på mejeriets kontor, medens Realskolen havde en klasse i Cafèen i Bredgade og en i vor private dagligstue, fra hvilken vore møbler var kørt til Horne, hvor vi havde fået tilbudt plads i en stue på den gamle fattiggård hos gårdejer Øllgård, der sagde, at han havde plads nok og mente, at han lå uden for »skudlinien«.

Man må nemlig tænke på, at samtidig med denne flytning af skolerne, blev der også indkvarteret soldater i alle huse i Nørre-Nebel by og vel i alle ejendomme vest herfor fra Ho Bugt til Ringkøbing Fjord. Der var altså ikke til at finde oplagringsplads her på egnen. Endvidere kunne det ikke udelukkes på dette tidspunkt, at der kunne komme krigshandlinger, f.eks. landgang på kysten, om ikke den

store invasion, så dog afledningsmanøvrer på vor flade sandstrand. Tyskerne troede selv derpå til det sidste. De byggede som nævnt bunkers og kanonstillinger, og som noget af det sidste pansergrave med vand til at stoppe landsatte tanks. Efter general Rommels besøg her blev der udskrevet masser af civilarbejdere fra de større byer til at foretage gravearbejdet. Disse civilarbejdere blev også indkvarteret i private hjem. Vi i vort hjem fik tildelt fire og lod fremstille køjer og købte store gryder til forplejningen. De fire kom nu aldrig til os, men mange havde indkvartering.

Tog- og rutebilforbindelserne var tålelige i 1943-44, når vi undtager Hvide Sande-bilen, der kun kørte hveranden dag. Elever fra denne strækning var indkvarteret forskellige steder her i byen. Vi havde selv to boende og et par andre på kost.

På grund af øget elevtilgang og stadig dårligere cykler blev flere og flere elever henvist til at benytte tog og rutebiler, og da det ikke passede alt for godt med forbindelserne, blev vi i lange perioder nødt til at oprette »læsestuer« for elever, der ventede på tog eller bus, eller skulle have ekstratimer p.g.a., som før omtalt, tabte timer i det normale forløb.

Det er heller ikke nødvendigt at skjule, at vi i de sidste år af krigen kunne føle dens kolde pust også her på egnen, og der kunne nu og da mærkes en vis adspredthed som følge af det psykiske pres, vi var ude for her i Vestjylland. Vi prøvede i skolen, uden at være verdensfjerne, da at passe det daglige arbejde så nøje, som det var muligt, og vi havde det indtryk, at hjemmene så det på samme måde.

Nogle episoder var pudsige, andre alvorlige.

Når drengene i middagspausen gik ned ad gaden, havde de en tid RAF-mærker på reversen. Det blev forbudt og påtalt af særligt én officer, de mødte.

Derefter gik drengene ned ad gaden, og når de mødte en officer, greb de fast om reversen, hvorefter de oplevede, at officeren rev hånden bort for derefter at opdage, at der ikke var noget mærke under. Det var drilagtigt,

men morsomt ind til en vis grænse, for en af de store drenge, der havde drevet provokationerne temmelig vidt og også havde været indblandet i andet, kom i alvorligt forhør, men slap dog for arrest.

En virkelig alvorlig episode fandt sted efter den 29. august 1943. På denne dag, der var en søndag, blev det forsøgt at trevle en modstandsgruppe op her på egnen efter en mislykket jernbanesabotage. Der var husundersøgelse forskellige steder, bl.a. hos et par af vore lærere. Da vi hørte herom, fik vi travlt med oprydning af visse ting, der blev anset for ulovlige, hvorefter vi tog vore cykler og fiskestænger samt vore børn for at tage på »fisketur«. Vi forsøgte at komme ud ad vejen, den vi i dag kalder Vadgårdsvej, men her blev vi standset af en vagtpost og fik ordre til at vende om. Ingen måtte forlade byen. Vi tog hjem igen og afventede begivenhedernes gang. Tre eller fire personer blev arresteret, lærerne var i forhør, men slap for videre tiltale, det samme var tilfældet med de arresterede, og gemytterne faldt atter til ro.

Men dagen efter skete noget alvorligt. En vagthavende soldat skød en ung mand på gaden ud for præstegården. Det var læge Anker Sørensens søn, der var færdig med skolen og kørte for sin fader, der skulle på sygebesøg. Soldaten gav ordre til standsning, men Anker Sørensen sagde: »Vi skal på sygebesøg!«, hvorefter bilen kørte videre. Soldaten fulgte vel sin ordre og skød gennem bilens bagrude og ramte den unge mand, der blev dødelig såret og døde kort efter. Dette hændte i skolens middagspause, og flere elever var vidner til tragedien. En af dem var fra den klasse, jeg skulle have. Han kom, lidt efter at timen var begyndt, bleg og rystet ind i klassen, hvor han straks fortalte om skuddramaet, og vi andre blev som han. Det berørte os stærkt.

Afslutningen på dette skoleår 1943-44 blev noget ud over det almindelige. Eksamen var forløbet godt, men der var ingen plads til at holde afslutningsfest. Begge hotellerne sale var optaget til indkvartering, og det samme var tilfældet med skolens gymnastiksal, som før nævnt.

Pastor Poul Pedersen tilbød derfor, at vi kunne holde afslutningsfesten i præstegårdens have.

Efter at vi først havde været i kirken, gik vi så der ned, vel et par hundrede personer og fortsatte med kaffebord. Jeg talte til eleverne og uddelte eksamensbeviserne, alt imens det trak op til et frygteligt tordenvejr.

Som indbudt taler var dr. Jens Kruuse fra Askov inviteret. (Senere kendt som leder af modstandsbevægelsen i Sydjylland).

Vi fik atter lov til at gå op i kirken, hvor Jens Kruuse talte, bl.a. om den kunst at flytte festdagens stemning og »løftelse« med over i hverdagen. Han tog udgangspunktet for sine betragtninger i den norske digter Henrik Wergelands digtning, hvorfra han også læste udvalgte stykker. Alt i alt en uforglemmelig dag.

Det var afslutningen på Nørre-Nebel Realskoles femte skoleår 1943-44 og altså en slags minijubilæum, vi kunne fejre, og vi fejrede det med manér.

Selv om det var en mindre begivenhed for alle andre end de indblandede, så er det vel værd at bemærke, at skolens udvikling var foregået under de skiftende krigsbegivenheder. Jeg synes, det er opmuntrende at se – og sådan føltes det også – at et fredeligt virke også kunne trives godt under de voldsomme og flere gange truende begivenheder. (1939: 24 elever og to lærere, 1944: 112 elever i fire klasser og fem lærere).

Men de truende begivenheder lå stadigvæk over os. For eksempel truslen om invasion på Vestkysten, overflyvninger, bombenedslag (når de engelske bombemaskiner vendte hjemad og var beskadiget, smed de ofte bomberne for at lette hjemfarten og da på helt tilfældige steder), beskydning, grov indkvartering og verbale trusler. I sandhedens interesse må man vel sige, at den menige soldat såvel som mange officerer var meget høflige, ofte servile eller nedtrykte, særlig i krigens sidste år, idet de til alle tider mærkede, at de ikke var velsete her, således som de efter sigende havde fået at vide, at de ville være ved invasionen den 9. april 1940.

Som omtalt var vore lokaler få og trange, og da vi ikke havde nogen gymnastiksal, prøvede jeg på en tid i begyndelsen af 1945 at holde folkedans i salen på Kjærs Hotel, da den en overgang var fri. Det foregik med alle elever på een gang, efter planen en gang eller to om ugen. Leder var Lars Jensen, Bork, og Marinus Sand fra Lunde leverede musikken. Det gik godt og eleverne morede sig, men det varede kun kort, for den 25. januar kom en officer ned i salen og sagde, at vi straks måtte standse med dansen og forlade hotellet, da det var beslaglagt af »Værnemagten«. Det var en kort fornøjelse!

Den 26. februar holdt jeg skole i Horne efter en nødplan, jeg havde lavet, da Tistrupbilen ikke kunne køre på grund af gummimangel. To lærere skulle tage hver sin dag med egne fag. Vi cyklede derud, men nødplanen fungerede vist kun en uges tid, så kom rutebilen igang igen. Den kørte derefter et par måneder hvorefter den helt standsede, men derom senere.

Alt i alt var det således, at vanskelighederne tilspidsede sig i løbet af foråret 1945.

Lad mig prøve at give et rids af vilkårene på det nære hold i dette forår 1945.

Jeg har omtalt afspærringerne omkring skolen, lokalemangelen, transportvanskelighederne, mørklægningen, varemangelen, rationeringen, indkvarteringerne, så familier i mange tilfælde kun havde en enkelt stue til sig selv, eller kun køkkenet; sabotagehandlinger, natteskyderier, flystyrt, bombekast, »Ausweis« og ofte udgangsforbud. Men livsmod og humør blev bevaret, trods alt. Det tror jeg, mange vil kunne bekræfte. Vitser om tyskerne og illegale blade hjalp til.

Overflyvninger fandt sted hver nat, og hele armadaer samledes ved Nymindegab (Ringkøbing Fjord). De sidste uger før kapitulationen skete det også om dagen. Jeg husker særlig en dag med strålende sol, forår 1945, hvor en sådan armada var ved at samles, medens vi havde frikvarter, der blev trukket lidt længe ud, for at vi kunne se på de sølvglinsende maskiner, der kredsede, formentlig for at

vente på alle deltagende. Dog, det var som om flåden drev nærmere, og jeg sagde til eleverne, at nu måtte vi hellere gå i dækning, for det kunne tænkes, at flakskytset ville begynde at skyde. Det skete dog ikke. Klogeligt! Men en halv til en hel time senere mente mange, at de havde hørt bombebrag sydfra.

Den 1. maj 1945 flagede tyskerne med hagekorsflagene på halv stang, for da var meddelelsen om førerens død i Berlin nået frem til afdelingerne her.

På skolen mærkede vi opløsningen mod krigens slutning på den måde, at vi dels så de store skarer af flygtninge, der kom vandrende ad landevejen, somme tider kørende i rækker af primitive landbrugsvogne fra Polen eller Østprøjsen, ligeledes Volksturmsoldater i uniformer fra Bismarcks tid, eller i civilt tøj og med bløde hatte eller ingenting på hovedet i stedet for stålhelme og uden våben, alle på vej mod lejren i Nymindegab, hvor der efterhånden var samlet flere tusinde.

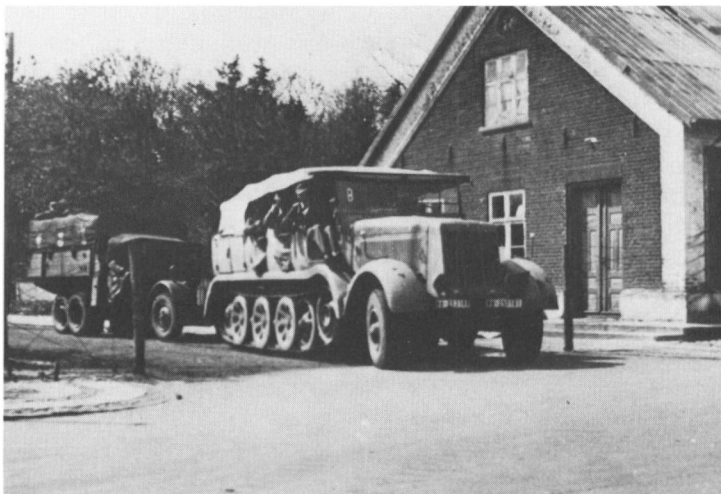
Vi blev også underrettet om, at vi på skolen skulle modtage en deling soldater, og der blev strøet halm på gulvene i to skolestuer, men der kom dog aldrig nogen, hvilket vi også havde fået et praj om af en kontorordonnans på kommandocentralen. Det skete også, at en officer lod et ord falde om, hvad der skulle ske. Kun SS-officererne skulle vi, ligesom soldaterne, tage os i agt for. Men vi kendte dem efterhånden.

4. Efter befrielsen

Indledningsvis omtalte jeg den 5. maj 1945 og de begivenheder, der knytter sig til skolen for denne dags vedkommende: dramatikken omkring flaghejsningen, skoleelevernes festlige optog gennem byen og den endelige højtidelighed i kirken, alt vist uforglemmeligt for deltagerne. Befrielsesdagen havde stået i festens og højtidens tegn!

For vort vedkommende på skolen var vanskelighederne dog ikke slut med krigshandlingernes ophør.

Det tog en halv snes dage, inden tyskerne forlod byen, de beslaglagte ejendomme og barakkerne.

Militærkøretøjer forlader området ved skolerne. Til højre det gamle forsamlingshus. Bemærk bommen til venstre.

Denne »afskedsdag« var også fuld af dramatik (15. maj 1945).

Vi havde skriftlig eksamen, og selvom der var en vis reduktion i dage og fag p.g.a. krigshandlingerne og skolerne beslaglæggelse ud over landet, så blev der holdt skriftlig eksamen på sædvanlig vis, men i vore egne skolelokaler, da vi ikke havde nogen sal til rådighed endnu.

Nu må man lige forestille sig, at der parallelt med den gamle skolebygning lå en barak af samme længde som skolebygningen i ca. 20 meters afstand fra denne, imellem lå et mandskabskøkken i skolens tilbygning. (Se vedføjede kortskitse!)

En officer havde fået til opgave at efterse barakken for ammunition og våben, inden soldaternes afmarch. Ved eftersynet fandt han en panserværnsgranat. Den tog han med ud og fyrede den af mellem de to nævnte bygninger med det resultat, at alle vinduer blæste ud, heldigvis netop

udad, for indenfor sad eleverne med deres opgaver til eksamen. De smed sig instinktivt ned på gulvet, og ingen kom noget til, men forvirring og mindre chok medførte det da. Dog senere har enkelte berettet, at visse facitter nåede de dog at kontrollere! Jeg for ud og skældte officeren ud på mit bedste tysk, der dengang ikke var så dårligt endda. Jeg gjorde ham opmærksom på, at han dog måtte vide, hvad han havde med at gøre. Ikke alene var vinduerne slået itu, men det var umuligt at skaffe glas i større mængder og straks. Han undskyldte meget, og tililende soldater bemærkede, at han havde godt af en røffel. Disciplinen var nok på retur. Dog det var en fin mand. En halv time efter kom en soldat med en militærkasket fyldt med penge, formentlig indsamlet som erstatning og undskyldning for den ravage, de havde lavet den dag!

Endnu en halv time efter fandt en slags afmarch sted.

Afmarchen af den deling, der havde beboet barakken og betjent lazaret og radiostation og depot m.v. fandt sted med en vis aplomb og værdighed, i samlet kolonne og med fane i spidsen. Men senere fulgte et mere tilfældigt optog af soldater med trækvogne, barnevogne og tilfældigt sammetømrede kærre, alt belæsset med effekter, man mente at få brug for ved hjemkomsten. Også cykler og biler, der tilhørte danske, forsvandt. Det var et mere trist og ynkeligt syn, end da vi fem år før så de første soldater blive indkvarteret her.

Efter at soldaterne var draget bort og skolen var slut for denne dag, tror jeg nok, at eleverne havde en lystig time eller to med at se, hvad værnemagten havde efterladt i skolebygningerne og andre nærliggende lokaliteter. Jeg husker tydeligt, at en af de ellers mere stilfærdige elever for rundt i skolegården, iført forskellige efterladte uniformsgenstande og svingende med en officerssabel, medens andre sikrede sig telefoner, kikkerter, hjelme, bajonetter o.s.v. Andre udefra fulgte skoleelevernes vej og »organiserede« et eller andet, men der blev omgående udsendt forbud og påbud fra modstandsbevægelsen om, at alt skulle afleveres og overgives til englænderne til de-

struktion, hvilket blandt andet skete på sprængningpladsen ved Gammelgab, som man kan se den dag i dag. Lederen af modstandsbevægelsen C.P. Jensen og jeg var en tur ved grænsen for at skaffe stjalne cykler og biler, men det var en håbløs opgave. Der var bjerge af cykler. Det lykkedes dog at skaffe et par biler tilbage, idet de var let kendelige, andre fandt vi ikke. De havde jo ingen nummerplader på, efter at have været afmeldt og opklodset i flere år, eftersom privat bilkørsel ikke havde været tilladt under krigen.

En officer henvendte sig til mig, da jeg ved middagstid skulle til at forlade skolen. Hans ærinde var at tilbyde alt efterladt på depotet i det gamle forsamlingshus. Han nævnte særligt tæpper, lagener og underbeklædning, som han mente, vi kunne uddele til fattige i sognet. Det kunne vi vel også have fundet ud af, men da jeg om eftermiddagen sammen med et sognerådsmedlem ville besigtige lageret, var alt af den nævnte slags allerede forsvundet, formentlig til værdigt trængende uden vor medvirken.

Førstelærer Clausen og jeg fik også tilbudt en del undervisningsmateriale og andre effekter, som skolerne eventuelt kunne bruge, men der var ikke meget, vi brød os om at modtage, dog beholdt vi efter aftale med modstandsbevægelsen et stort lysbilledapparat og nogle fodbolde.

Alt blev nok ikke afleveret til modstandsbevægelsen, således som opfordringerne lød. Det vidner mange beretninger om. Man mener, at selv idag findes tusindvis af tyske våben ud over landet. Dog foregår i skrivende stund indsamling af sådanne våben under devisen »frit lejde« og den synes dels at bekræfte beretningerne, dels at give stort resultat i form af mange gemte effekter fra krigens tid.

Det var denne dags begivenheder og nogle betragtninger i denne anledning.

Men for nu at vende tilbage til skolelivet de følgende dage, da fulgte efter den omtalte skriftlige eksamen nu den mundtlige, der for så vidt forløb normalt. Vi som andre måtte dette år 1945 bortvælge to fag til mundtlig eks-

amen p.g.a. urolighederne ved krigens slutning, således som tidligere nævnt.

Medens soldater af den tyske værnemagt travede ud af landet, strømmede englænderne ind, og de blev modtaget med jubel og fejret i hver en by, hvor de nåede frem, og det ofte stærkt! En fremmed censor, vi skulle have til et mundtligt fag, blev meget forsinket og først efter flere telefonsamtaler nåede han frem med et par timers forsinkelse. Han var meget træt, og jeg måtte et par gange høre ham sige: »Den elev har jeg ikke noget indtryk af, vi giver ham Deres karakter!«

Vi holdt skoleafslutning den 28. juni 1945 og kunne nu atter få en hotelsal, ganske vist ramponeret, men grønne grene og flag skjulte skrammerne og gjorde salen festlig, og stemningen var til stede. Dels var eksamen gået godt, og nu havde vi fred i landet, så der var noget at fejre.

Ved afslutningsfesten anførte jeg i min tale til eleverne blandt andet: »I den sidste tid har vi levet i det, aviser og blade kalder »den elvte og tolvte time«. Og sandelig har vi oplevet, at verdenshistoriens store ur er faldet i slag og har indvarslet en ny tid. De begivenheder, vi har oplevet, er af et sådant format, at kun en digter evner at skildre dem og de følelser, der har gennemstrømmet os i den anledning. Mangen en varm glædeståre er fældet, når vi hørte om eller var vidne til en begivenhed, der gav os oprejning efter undertrykkelsen, eller viste os hulheden og fanatismen i den grønne og grå elendighed.

Vi har rigtig mærket, hvad det vil sige at leve. For kun den, der har mærket dødens kolde pust, ved hvad livet er værd.

Jeres skolegang er foregået i en ond tid, men jeg tror ikke, at I har følt det som en ond tid for jer personligt, for ungdommens lykkelige evne til at skifte fra et indtryk til et andet, uden at det virker forflygtigende, har maget det så heldigt for jer, at I har kunnet lukke af for det ubehagelige og vel uddrage det mere interessante og spændende og måske lærerige af tiden. Et ubevidst motto for jer kan måske have været det, man læser på visse solure: »Jeg tæller kun de lyse timer« – «

Viceinspektør Malling, Varde, underholdt med sin festlige oplæsning, og ellers festede vi videre med skolebal om aftenen.

5. »Tiden, der fulgte«

Hvis vi nu regnede med, at alt nu ville gå i sin gamle gænge, nu da freden var indtrådt, da var det en forhastet tro.

Skulle jeg give en karakteristik af det følgende skoleår 1945-46, så må det blive, at det var et genopbyggelsens år, hvor vi forsøgte at hele skrammerne fra de nærmest foregående år.

Det gjaldt i det ydre: Klasseværelserne fik en hårdt tiltrængt istandsættelse med nye gulve, maling fra øverst til nederst, lakering af stole og borde, renovering og ordning af samlinger, kort, gardiner og retablering af vore ydre omgivelser.

Af andre ydre forhold var det påkrævet at bringe trafikken i sin gamle gænge, eventuelt gøre den bedre end før krigen.

Ved skoleårets begyndelse var Tistrupbilen et problem som tidligere nævnt. Den havde kun helt nedslidte dæk, og fem og tyve elever, der plejede at komme med den, havde ikke noget sikkert transportmiddel. Det gjaldt jo iøvrigt for hele befolkningen på denne strækning Tistrup-Nørre-Nebel. Jeg blev derfor udstyret med et dokument med alle sognerådenes stempler og underskrifter for med dette at rejse til København og i trafikministeriet at forsøge at fremskaffe bilgummi til rutebilen. Jeg blev godt modtaget, og et løfte om dæk fik jeg også, nemlig, når et skib, der var på vej engang kom her til landet med sin last af blandt andet bilgummi. Men hvad så indtil da? Ja, jeg kunne få tildelt benzin til en bil, hvis jeg kunne skaffe en sådan til kørsel med skoleeleverne. Jeg sagde tak til og købte en stor Pontiac, der blev indregistreret til kørsel med elever. Til at begynde med kørte jeg selv, men senere fik jeg en chauffør fra Horne til at køre. Denne ordning varede nogle måneder, så kom Tistrupbilen atter i gang.

Jeg har endnu ministeriets brev om, at jeg på politikontoret i Varde skulle have tildelt benzinmærker til 625 liter i tiden august til oktober. Jeg har endnu nogle mærker, så alt blev ikke brugt, men ordningen var rimelig og god som nødforanstaltning.

Hvide Sande-bilen kom straks igang igen, så de elever, der havde boet i Nørre-Nebel i krigens tid, atter kunne bo hjemme.

Toggangen kom også hurtigt til at passe med skoletiden, men for at elever fra Blåvand og Vejers kunne benytte en rutebil, der havde forbindelse med toget, måtte jeg i en periode stille et vist beløb som garanti for at bilen kunne driftsmæssigt »hvile i sig selv«.

Med hensyn til skolens indre liv, forsøgte vi så hurtigt som muligt at komme tilbage til den gamle gænge med undervisningen, efter i det sidste halve år at have undervist efter en nødplan, der i hovedtrækkene gik ud på skolegang fra kl. 9.00 til 12.45 plus nogle læsestuer og ekstratimer.

Nu var det heldigvis slut med, at togeleverne kunne komme med toget kl. 12 (det, der skulle have været her ved nitiden), løbe til skolen, styrte ind i klasserne og råbe: »Hvad skal vi læse til i morgen? Toget kører tilbage med det samme!«

Hvis jeg skulle give en nogenlunde sammenfattende karakteristik af »de fem forbandede år«, som det hed i frihedssangen, og således som den tid forløb for os, da må det vel blive, som det også er fremgået af det hidtil anførte, at det var en periode med frygt og glæde i en mærkelig blanding, med dramatik og mærkværdigheder, som eleverne tog med sindsro og humør. Man mærkede ikke meget til krigen og dens nærhed. Det tyngede tilsyneladende ingen.

Foruden de forskellige vanskeligheder med flytninger og transport, tog man de forskellige hændelser som det særegne, de var. Jovist, var det fem forbandede år, men når man ser tilbage, var det også en lærerig tid, hvor alle mærkede, at vi havde Alvoren tæt inde på livet, og at sam-

menhold var nødvendigt og hjælpsomhed og overbærenhed påkrævet.

Samhørigheden blandt befolkningen var stærk. Vi fik tænkt over, hvad det vil sige at være dansk!

Poul Qvesel, Bredgade 66, 6830 Nr. Nebel. Født 1911, fhv. skolebestyrer for Nørre-Nebel Realskole, senere skoleinspektør i Nørre-Nebel og borgmester for Blaabjerg kommune. Har skrevet forskellige avisartikler og tidskriftartikler.